

קידוש ליל שבת בסיוור

הקדמה:

שתי מצוות יסודיות נאמרו בשבת: 'זכור' ו'שמור'. מצוות 'שמור' עניינה להימנע מכל מלאכה שיש בה יצירה. מצוות 'זכור' עניינה לזכור את קדושת השבת ואת יסודות האמונה העומדים ביסודה. דבר זה בא לידי ביטוי בקידוש בו אנו מזכירים את בריאת העולם ויצירת מצרים.

שאלה: חיילים יצאו לסיוור ממושך לפני כניסת השבת, האם הם יכולים לקדש במהלך הסיוור ויצאו בזה ידי חובה? כיצד ינהגו כשאין להם יין (או לחם) לקידוש?

א. מקור הדין

תלמוד בבלי פסחים דף קו עמוד א:

תנו רבנן... זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ, ח) - זכרהו על היין בכניסתו.

רש"י שם:

לקדשו - משמע משעה שמתקדש היום.

ב. קידוש מדאורייתא או מדרבנן

מן הגמרא עולה שצריך לקדש על היין. נחלקו הראשונים האם החובה לומר את נוסח הקידוש על היין היא מדאורייתא:

רש"י ברכות דף כ עמוד ב:

קדוש היום מצות עשה שהזמן גרמא הוא - זכור את יום השבת לקדשו - זכרהו על היין.

רמב"ם הלכות שבת פרק כט הלכה א, ו:

מצות עשה **מן התורה** לקדש את יום השבת **בדברים** שנאמר זכור את יום השבת לקדשו, כלומר זכרהו זכירת שבת וקידוש, וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו, בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה...

מדברי סופרים לקדש על היין ולהבדיל על היין.

❖ **מהי חובת קידוש מדאורייתא לפי רש"י ולפי הרמב"ם?**

❖ **לשיטות הסוברות שקידוש על היין הוא מדרבנן, כיצד יבארו את לימוד הגמרא בפסחים הנ"ל מהפסוק בתורה?**

ג. קידוש השבת ב'דברים'

הרמב"ם כתב שמן התורה מצוות קידוש השבת הוא ב'דברים' (בדיבור) בלבד. נחלקו הפוסקים באלו 'דברים' יוצאים ידי חובת קידוש:

שו"ת הרשב"א חלק ד סימן רצה:

קידוש היום מדאורייתא... וכן קידוש היום, **לזכור אותו בכניסתו כעין שבת וקילוס**, כענין מאמר (שבת דף קט) רבי חנינא שהיה אומר: נצא ונקבל פני שבת מלכתא (שבת המלכה) כו'. והיה מקלס ואומר:

בואי כלה בואי כלה. וכיוצא בזה בקריאת פסוקי קדושת השבת, בקריאת 'ויכולו', או 'ושמרו בני ישראל את השבת' וכיוצא באלו. וכל אחד ואחד אומר, כפי שיזומן לו מעניני שבתו וקדושתו, והזכרת קדושתו, ובעל פה, ובלא שום נקיטת חפץ, לא כוסו ולא פתו. באו הם (חכמים) ותקנו לכל נוסח אחד, במקום סעודה ובחפץ. ותקנו שיזכירו קדושתו על היין, לפי שאין אומרים שירה אלא על היין.

רבי עקיבא איגר אורח חיים סימן רע"ה וכן משמע בתוס': לכאורה... **כל שמזכיר שבת** ואומר שבתא טבתא גם כן יוצא. דמכל מקום הזכיר שבת.

- ❖ **עיין היטב בדברי רבי עקיבא איגר. האם דבריו מתאימים לדברי הרשב"א?**
- ❖ **עיין ברמב"ם הנ"ל, מהי דעתו בזה?**
- ❖ **כמי סובר הרשב"א במחלוקת רש"י והרמב"ם לעייל לעניין קידוש מדאורייתא?**

לאחר שבררנו את מצוות קידוש מדאורייתא, נעסוק במצוות קידוש מדרבנן.

ד. קידוש במקום סעודה

תלמוד בבלי פסחים דף קא עמוד א:

אמר שמואל: אין קידוש אלא במקום סעודה... ואף רב הונא סבר: אין קידוש אלא במקום סעודה. ואף רבה סבר: אין קידוש אלא במקום סעודה.

רש"י שם:

קידוש אלא במקום סעודה - ואם קידש ולא סעד לא יצא ידי קידוש.

כתבו הראשונים שתקנה זו דרשו אותה חכמינו מדברי הנביא ישעיה:

רא"ש מסכת פסחים פרק י סימן ה:

אמר שמואל אין קידוש אלא במקום סעודה דכתיב 'וקראת לשבת עונג' (ישעיה נח"ג) במקום עונג (דהיינו הסעודה) שם תהא קריאה (קידוש).

דהא דאמרינן דאין קידוש אלא במקום סעודה, היינו מדרבנן, ואסמכוה רבנן אקראי 'וקראת לשבת עונג'. ועיקר הקידוש מן התורה הוא כדכתיב זכרהו על היין בכניסה.

- ❖ **כמי סובר הרא"ש במחלוקת רש"י והרמב"ם לעייל לעניין קידוש מדאורייתא?**

ה. שיעור סעודה לגבי קידוש

בפוסקים הובאו שיטות שונות בשיעור הסעודה שצריך להסמך לקידוש. דעת הגר"א שצריך לאכול סעודה גמורה על פת:

מעשה רב (רבי יששכר בער תלמיד הגר"א, כתב פסקים והנהגות של הגר"א) הלכות שבת הלכה קכב:

אף בקדוש היום, אינו מקדש אלא במקום **סעודה גמורה** (פת) ולא מיני תרגימא או יין.

והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

לעומת זאת, השלטי גיבורים על הרי"ף היקל בדבר:

שלטי גיבורים פסחים דף כ עמוד א מדפי הרי"ף אות א:

ונראה בעיני, שאם קדש במקום סעודה... שכל סעודת שבת חשובה היא, ואפילו סעודת ארעי (אכילת פירות), סעודת קבע היא נחשבת בשבת.

אומנם, השולחן ערוך הכריע:

שולחן ערוך אורח חיים סימן רעג סעיף ה:

כתבו הגאונים: הא דאין קידוש אלא במקום סעודה, אפילו אכל דבר מועט, או שתה כוס יין שחייב עליו ברכה, יצא ידי קידוש במקום סעודה וגומר סעודתו במקום אחר. ודוקא אכל לחם או שתה יין, אבל אכל פירות, לא.

❖ חשוב, מדוע לדעת השו"ע דווקא באכילת לחם או יין יוצא ידי חובת קידוש במקום סעודה, ולא באכילת פירות?

השולחן ערוך כתב על פי הגאונים, שיוצא ידי חובת קידוש במקום סעודה על ידי שתית יין. ישנם פוסקים שחלקו בזה:

משנה ברורה סימן רעג ס"ק כה:

ועיין בחדושי הגאון רבי עקיבא איגר ובתוספת שבת שהוכיחו, דלכמה ראשונים אינו יוצא ידי קידוש במקום סעודה על ידי כוס יין. ועל כן נראה שאין להקל בזה אלא במקום הדחק.

אף לפוסקים שיין מועיל לקידוש במקום סעודה, יש שסברו שאין די ברביעית היין של כוס של ברכה כמשמע מפשט דברי השולחן ערוך, וצריך רביעית יין נוספת:

לבוש אורח חיים סימן רעג סעיף ה:

כתבו הגאונים הא דאמרין אין קידוש אלא במקום סעודה... פירוש ששתה כוס יין אחר שחייב עליו ברכה חוץ מן הכוס של קידוש, יצא ידי קידוש במקום סעודה, והולך וגומר סעודתו במקום אחר. ודוקא שאכל לחם או שתה יין שנקרא סעודה לענין זה, אבל אכל פירות לא, שאין אכילת פירות נקרא סעודה כלל....

לכך כתבתי על דברי הגאונים, פירוש ששתה כוס יין אחר שחייב עליו ברכה חוץ מן הכוס של קידוש, שזהו נחשב לו לסעודה במקום קידוש, דוגמא שאמרו אפילו אכל דבר מועט שהוא חוץ מכוס של קידוש, כן הכוס גם כן חוץ מכוס של קידוש.

הכרעת המשנה ברורה:

שער הציון סימן רעג ס"ק כט:

ומכל מקום, בקידוש של שחרית יש לסמוך על המקילין אם אין לו יין כל כך, אבל בקידוש של לילה אין להקל בזה (ששתיית יין יחשב כסעודה).

ואפילו אם ישתה עוד כוס אחד בלילה מלבד זה, גם כן יש לעיין אם נסמך על זה, דכמה ראשונים חולקים על זה, כמו שכתב בחידושי ר' עקיבא איגר.

ו. כשאין יין או פת לקידוש

❖ לדעתך, על פי מה שלמדנו, האם במקום דוחק שאין יין או פת לקידוש, נתיר לאכול בלא קידוש?

משנה ברורה סימן רעא ס"ק ב:

וכתב המגן אברהם... מדאורייתא בקידוש שאומר בתפלה סגי, דקרא כתיב זכור את יום השבת והרי זכר אותו וקידוש במקום סעודה מדרבנן.

ואולם יש לפקפק בזה הרבה, דהא קיימא לן... דמצות צריכות כוונה לצאת בעשיית המצוה, ומסתמא אין מדרך העולם לכיון לצאת את המצוות עשה ד'זכור' בתפלה כיון שיש לו יין או פת ויכול לקדש עליהן אחר כך בברכה כדין... ועוד כמה טעמים אחרים שיש לפקפק בזה וכמו שבארתי בבה"ל.

❖ מדוע המשנה ברורה כותב שאינו יוצא ידי חובת קידוש בתפילה, והרי ראינו לעייל שמדאורייתא די בקידוש בדברים?

ז. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו 'תורת המחנה':

א. אין קידוש אלא במקום סעודה, לפיכך לכתחילה יש לאכול במקום הקידוש כזית פת או מיני מזונות, ובמקום דחק ניתן אף לצאת בשתיית רביעית (כחצי כוס) יין (אלא שבקידוש הלילה יש להקפיד לשתות רביעית מלבד שתיית מלוא לוגמיו בקידוש), אולם אף במקום דחק אין להסתפק באכילת פירות וכדומה.

ב. חיילים שנבצר מהם לקדש על יין (או פת) בליל שבת, יסמכו על הדעות המקילות ויתכוונו לצאת בהזכרת ענייני שבת בתפילה, ולכל הפחות בהזכרת קדושת השבת באמירה (כגון שיאמר "ברוך שנתן שבת קודש לעמו ישראל זכר ליציאת מצרים"), ויאכל מאכלו בלא קידוש.

(יש להעיר, שגם כשיוצא ידי חובת קידוש במיני מזונות או ביין וכדומה, עוד נותרה עליו החובה לאכול פת, לקיים מצוות סעודה בשבת).

והגית בו'

דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל

יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית

מערכת: סא"ל הרב ישי איתן רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,

סרן הרב דודי גרינפלד קמ"ד כתיבה, אע"צ הרב חנניה שפרן

כתיבה ועריכה: ט' ר' יצחק ענתבי

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

